

Barna Gábor

A rózsafüzér társulatok tárgyi világa

A rózsafüzér imádkozásához csak egy rózsafüzérre van szükség. Ám az egyes ájtatossági formák, a társulati élet, bekapcsolódás az egyházközség liturgikus életébe lehetővé, olykor szükségessé teszi egyéb tárgyak beszerzését és használatát is. A társulatként való megjelenés pedig egységes tárgyi jelképeket kívánhat meg, mint ahogy a saját társulati rítusok is. Ebben az írásban ezt a tárgyi világot tekintjük át, s amennyiben lehetőség kínálkozik rá, használatukban, jelképiségükben értelmezzük is.

A rózsafüzér, beszerzése és színei

Anyagukat tekintve az imaszámláló füzérek változatosak. A zsinagra kötött csomó mellett hamar megjelennek a különböző zsinagra, fonálra fűzött magvak, fagolyócskák is. Majd a választék kibővül és megjelenhettek a fémek, korallak, a féldrágakövek: borostyán, achát, s a drágakövek, valamint az üveg, a 19–20. században pedig a műanyag is. Sokfelé szeretik napjainkban a foszforeszkáló, azaz a sötétben is megtalálható rózsafüzéretet, különösen az öregek. A szórványos néprajzi közlésekből, valamint a 20. század eleji Magyarország rózsafüzér készítő üzemének (1904–1944), a kalocsai olvasógyárnak terméklistánál pedig feltűnnek a különböző növényi magvak, illetőleg egzotikus vidékekről származó faanyagok (kokotin, kókusz) is. Hasonló anyagokból készültek a közeli Ausztria rózsafüzérei is. A 20. század elején az üvegyöngyök váltak általánossá, mellette porcelánt, különféle magvakat és kiegészítő anyagokat alkalmaztak (Grünn 1954: 120). A drágakövekből, féldrágakövekből készített rózsafüzéretet természetesen vagyonos nemes családok tagjai használták. Ezekből fennmaradt néhány egyes múzeumaink gyűjteményében, vagy külföldi búcsújáró helyek fogadalmi tárgyai között. Báthori István lengyel király olvasóját a cheŕstochowai kegyhely kincstárában őrzik (saját megfigyelés). Zrínyi

Ilona pedig 1667-ben négy, drágakövektől ragyogó olvasót adományozott az itáliai Loretónak (Bálint–Barna 1994: 122. A loretói kegyhely rózsafüzér gyűjteménye helyszíni kutatásomkor nem volt megtekinthető).

A *Rózsafüzér Királynéja* folyóirat 1942. januári számában a rendi történész Fehér Mátyás O.P. egész oldalas cikket szentelt annak a kérdésnek, *Miből készül a rózsafüzér?* (*Rózsafüzér Királynéja*. 1942. jan. 8.). Írása rövid történeti áttekintéssel indul. Kezdetben, írta, nem rögzítették a szemeket, hanem mint a gyöngysorokban, tömören sorakoztak egymás mellett. „Néha vékonyra hasított szíjra húzták rá a rózsát jelképező szemeket. Ilyen rózsafüzért még az éltesebb nemzedék kezére csavarva ma is sűrűn látni. Mikor a harmincas években Sáriban, Vas megyében Tinódi Lantos Sebestyén sírját keresték, kezére (!) ilyen szíjra fűzött rózsafüzért találtak.” A láncra fűzött olvasószemek nem nagyon régiek. Magukat a szemeket többnyire fából faragták vagy esztergályozták. Felhasználták a rózsafát, a cédrusfát, a hársfát, a körtefát, s a kókuszpálma fáját. Hársfából faragta, esztergálta olvasóját rodostói száműzetésében maga Rákóczi Ferenc is. A cédrus olvasó pedig a 20. századig kedvelt szentföldi zarándokemlék maradt.

A fánál szilárdabb anyagok köréből az esztergályozott szaru és csont kedvelt. A tehetősebb emberek nemesfémből: ezüstből és aranyból is készíthettek, vásárolhattak olvasót maguknak. Cikkében megemlíttette Fehér Mátyás, hogy XI. Piusz pápától egy gyöngy rózsafüzért kapott Horthy Miklósné, amikor a kormányzó társaságában a Vatikánban tett látogatást.¹

Néha olcsóbb köveket is használtak e célra. Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök olvasója csiszolt gránitszemekből készült. Azon imádkozott kivégzése előtti éjszakán. A 20. század első felében Fehér Mátyás divatosnak mondja a gyöngyházzsemű olvasót. Tömegcikknek az üvegből és porcelánból készült rózsafüzéreket.

A természetes magvakból is készültek rózsafüzérek. Legelterjedtebb volt és ma is az a gledícsiamag. Papi működése során Fehér Mátyás látott kiszáradt csipkebogyóból és más természet adta magvakból készült rózsafüzéreket is (*Rózsafüzér Királynéja*. 1942. jan. 8.). A 20. századi árjegyzékekben a legnépszerűbb olvasók között szerepelnek a különböző színű

¹ S talán Kádár Jánosné is – ha hinni lehet a szóbeszédnek.

kokotin vagy cocotin olvasók. Anyagukat nem tudtam azonosítani. Lehet, hogy a kokotin olvasóra utal az a nőtincsi adat, miszerint régebben a *klokocs fa* anyagából készült olvasó volt a legdrágább (A Szegedi Néprajzi Tanszék Adattára = SZENTA, Karácsony Molnár Erika gyűjtése, 1996).

Jelentése volt, van vagy lehet az olvasók színének is. Ezek elsősorban a különféle rózsafüzér titkokat jelenítették meg. Az örvendetes titkok színe a fehér, a fájdalmasé a piros, a dicsőségesé az arany. E színek azonban csak akkor tűnnek fel, ha az ún. nagy rózsafüzért használják. Ilyennel gyakran találkozni rózsafüzéres imaházaknál, ahol a nagy rózsafüzért a Mária-szoborra helyezik, s előtte imádkoznak. Szép példáját figyelhettem meg ennek az 1980-as években Vecseklőn (Večelkov, Szlovákia, Medvesalja).

A gyerekek és a fiatalok által használt olvasók színe világosabb. Itt gyakran a nemek között lehet különbséget tenni: a fiúké kék, a lányoké rózsaszín vagy piros, vagy éppen fehér. Ezeket gyakran első áldozáskor ajándékba kapják, s azzal együtt fényképezkednek le. Katolikus vidéken a menyasszony fehér színű rózsafüzért hordott (Grünn 1954: 119). Az idősebb emberek olvasója általában sötétebb, s nagyobb szemű is. Ezt használója elhunytá alkalmával annak kezére tekerik, s eltemetik vele. A társulatok által tagjaik temetésekor, esetleg más társulati liturgikus alkalommal használt nagyméretű olvasó fekete vagy sötétbarna szemekből áll. Ezt a temetéskor a koporsóra teszik, jelképezve, hogy egy társulati tag hunyt el, majd a szertartás után leveszik, s őrzési helyén (kápolnában, templomban, rózsafüzéres házában) tárolják tovább a következő felhasználásig. Méretét, formáját, összetételét és anyagát tekintve sajátosak a szerzetesrendek által használt olvasók (pl. domonkos rendi, Vincés nővérek, Angolkisasszonyok, az Isteni Megváltó Leányai, Szatmári Irgalmas Nővérek, ferences nővérek). Bizonyos újabb népi ájtatosságok is kialakították a maguk forma- és színvilágát. Műanyagból készült színes olvasót használnak például Sükösdön a pénteki misztikus történetek, ájtatosságok alkalmával, ahol a színek a Kárpát-medencében szétszakított magyarságot jelképezik.

Szemünk láttára formálódik a negyedik ötös titok, a világosság olvasójának kapcsán egy újfajta imaszámláló eszköz, összetételében és színében, valamint a társulati keret. Tanulságos lesz megfigyelésük.

Múzeumi gyűjtemények – a Nemzeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum és lokális egyházi gyűjtemények (Pálósszentkút, Gyula, Tarnaméra) nagy, de általában feldolgozatlan és főleg publikálatlan rózsafüzér-gyűjtemények.

ménnyel rendelkeznek. A gyulai *Szűz Mária Kegye- és Emléktárgyak Gyűjteménye* nevű egyházi múzeum állandó kiállításának egyik legjelentősebb csoportja a rózsafüzér-gyűjtemény. Szűz Mária olvasója mellett a speciális ájtatosságok rózsafüzérei is megtalálhatók itt (Jézus Szíves, Szent Antal, Szent József-olvasók), az egy, az öt, s a tizenöt tizedes olvasók, valamint több szerzetesrend speciális szentolvasója is. A gyulai gyűjteményben van néhány darab ún. ereklyés rózsafüzér, amelynek keresztjében valaki szent ereklyéje van elhelyezve (Járolí 1989: 66).

A magyarországi újkori rózsafüzéreknek sajátos gyűjteménye került elő a domonkosok váci kriptájának feltárása és feldolgozása során (Újvári 1997). A néhány példányban megtalált 15 tizedes ún. domonkos olvasó mellett nagyobb számban találtak 73 szemes Mária-olvasót, illetőleg 33 szemes kis olvasót. Összesen 181 rózsafüzért találtak. A rózsafüzérek szemei általában fából készültek, de találtak csontból és növényi magvakból készült füzéretet is. Az olvasón különleges szemek is előfordulnak: az olvasó végén mindig kereszt vagy érem van, két rózsafüzéren pedig a tizedeket elválasztó nagy szemek helyén Krisztus fej, kéz, láb, kehely, szív, vesszőnyaláb látható – utalván Krisztus kínszenvedésének eszközeire (Újvári 1997: 215). Arra következtethetünk mindebből, hogy a fájdalmas titkokat ábrázolhatták, vagy Krisztus öt szent sebének sajátos olvasóját találták meg (J[áky] 1885: 49–59). A rózsafüzérláncok közepét több ízben nagyobb méretű vagy eltérő anyagú szemmel, alkalmanként egymásmelletti szemek leragasztásával megjelölték. Valószínűleg ennek a használat során volt jelentősége (Újvári 1997: 215). A Vácon talált rózsafüzérek származási helyét nem lehet pontosan megállapítani. Analógiák alapján azonban arra lehet következtetni, hogy azok valószínűleg Ausztriából és Dél-Németországból kerülhettek hazánk területére.² A párhuzamként megemlített felső-ausztriai rózsafüzéreknek hasonló ismertetőjegyeik vannak (Grünn 1954).

A 19–20. század fordulóján a papság kegytárgyakat általában külföldről hozott be. Valószínűleg más országból hozta be, és itthon csak terjesztette a különféle rózsafüzéretet a Szent István Múintézet Budapesten, amely-

² Újvári idézi Möller János 1818-ban megjelent könyvét az európai manufaktúrákról, amelyben szó van a rózsafüzér-készítő üzemekről is. Ezeket Nürnberg, Szászország és a Német Érchegeység területéről említi. A gyöngyház berakások hazájának pedig Stockholmot említi. Möller János: *Az Európai Manufaktúrák' és Fabrikák Mesterség Műveik*. Pesten, 1818.

nek hirdetéseit *A legszentebb Rózsafüzér Királynéja* az 1880–1890-es években többször közölte (lásd pl. az 1889. máj. B3 oldalán).

Rózsafüzért tehát lehetett vásárolni a *Rózsafüzér Királynéja* folyóirat szerkesztőségén keresztül is. Az 1880–1890-es években a folyóirat borítólapján gyakran reklámozta a Szent István Műintézetet, amely „valódi jeruzsálemi Rózsafüzéreket” kínált az olvasóknak. A jeruzsálemi jelző a szentföldi faanyagot és a gyöngyház berakásos olvasókat takarta. Az 1889. évi májusi számban például tizennégyféle szentolvasót kínáltak: gyöngyház, láncos kereszttel; nagy szemű piros, fűzve, kereszttel; kis szemű fekete; getszemáni olajbogyó, fűzve, kereszttel; kokotin sötétpiros láncos kereszttel; fehér csont és mások. A legdrágább 1 forint 25 krajcár, a legolcsóbb 20 krajcár volt (*A legszentebb Rózsafüzér Királynéja* V. (5) borító 3). Az 1923-as decemberi szám hátsó borítóján a következő hirdetés olvasható: „Rózsafüzérek: Színes gyermekolvasó 5000 korona, Fekete és barna kőolvasó, valamint nagyobbszemű színes porcelán olvasó 2800 kor. Gömbölyűszemű faolvasók 3500 és 3800 korona. Hosszúkás szemű egész finom faolvasók 3500 és 3800 korona. Gömbölyű és hosszúkás szemű fekete kokotin olvasók darabja 5000 korona. Egész finom gyöngyházutánzatú olvasó darabja 9000 korona” (*A legszentebb Rózsafüzér Királynéja* XXXIX. (12) borító 4). E leírások jelzik az 1920-as évek első felének kedvelt (=vásárolt) rózsafüzérjeit. A felsorolás jelzi, hogy a színes olvasókat gyermekek használták.

Az első világháború előtti évből fennmaradt egy „dizmű-, játék-, bucsu- és szentáru-nagykereskedés” értesítője. A cég azzal is ajánlja magát, hogy „Mária-Remete bucsujáró hely kizárólagos szállítói”. Árjegyzéküket minden hónap elsején megjelentették. A „szentáruk” között szentképeket, ol-tárlámpákat, keresztek, szobrokat, közöttük kiemelten a „lourdesi Mária és Szt. Antal” szobrát ajánlják. A teljes kínálat nagyobb felét a rózsafüzérek, az „olvasók” ajánlása adja. A 26-féle olvasó között Szent Antal-olvasó, Hét-fájdalmas-olvasó, Szent Anna-olvasó található. Ám vannak olyan formák is, amelyek értelmezése ma már nem lehetséges: „sárga keleti olvasók”, „földolvasók”.³

³ Értesítő Glück, Schmidek és Rosenberg diszmű-, játék-, bucsu- és szentáru-nagykereskedéséből. Budapest, VII. Rákóczi-út 32. Megjelenik minden hó elsején. 1914. július hó 1. 37–40.

Szentolvasókat árusítottak magyarországi kegyserboltok is. A 19. század végén Magyarországon csupán négy kegyseráru-kereskedő működött: Budapesten, Marosvásárhelyen, Mikolán és Szamosújváron (Jekkelfalussy 1885: 85–88). E kereskedések lokális hitbuzgalmi lapokban, egyházközségi értesítőkből, helyi újságokban gyakran kínálták a rózsafüzéreket is. A szolnoki *Katolikus Élet* című újság 1924–1944 között jelent meg. A plébánia hírei között rendszeresen hirdetett a szolnoki „Szent Antal” kegytárgyüzlet, amely Tomory úti üzletében rendszeresen tartott és kínált rózsafüzéreket is (*Katolikus Élet* XV. 1939. (10) 5). A szegedi ferences harmadrend kegytárgyas osztálya kétféle tevékenységet folytatott. A rendi öltözék kellékei, a kordák és a skapulárek elkészítése mellett különféle kegytárgyakat árusítottak a rózsafüzértől a naptárig (Pál 1996: 68).

A második világháború éveiben akciók indultak a katonák rózsafüzérrel való ellátására. A *Katolikus Hölgyek Országos Sajtóegyesületének* felhívása szentképeket, olvasókat, érmeket, imakönyveket, esetleges pénzadományt kért a „fronton harcoló és kórházakban fekvő” katonák részére (P. Fehér Mátyás O.P. Rózsafüzéres népszokások. *Rózsafüzér Királynéja*. 1942. nov.). Az akció eredményességéről és lefolyásáról nincs tudomásunk. A háborús években azonban a *Rózsafüzér Királynéja* folyóirat közölt néhány írást rózsafüzért imádkozó katonákról. Az viszont tanulságos, hogy 1942-ben ez a civil társadalomnak egyik fontos akciója volt.

Társulati tárgyak és szimbólumok a mindennapi vallásgyakorlásban ma

Legfontosabb természetesen maga *rózsafüzér* vagy olvasó; amelyen az imádságot végzik. Ezen túl pedig lehet saját *Mária-oltárunk, körmeneti lobogójuk, temetői rózsafüzérük, fáklyájuk*.

A zákányszéki rózsafüzér társulatnak van egy *körmeneti keresztje, körmeneti lobogói*, ezen kívül egy gyászfekete *temetési lobogó*, amit csak tag elhalálása esetén visznek ki a sírhoz. Az imaszámláló tárgyat *rózsafüzérnek*, vagy régiesen *olvasónak* nevezik. A templomban vagy búcsún tudnak vásárolni. Mindig megszenteltetik a hozzáfűzött kegyelem miatt. Általában eltemetik a halottal. Az idősek a sötét, fiatalabbak a világos színű olvasót szeretik. Legkedveltebb az üvegszemű olvasó. Az öregek még ragaszkodnak a gledícsiamagból fűzött rózsafüzérhez, de ilyet ma már

nem lehet kapni. Gledícsiafa van a mórachalmi templomkertben. Magja négerbarna, fényes, kemény, lehetne olvasót fűzni belőle. Ennek a fának az ágaiból fonták nagypénteken a töviskoszorút az Úrjézus fejére (Szabó Antalné közlése, 1995). A kistelekieknek van *Mária-lobogójuk, temetési rózsafüzérük és körmeneti keresztjük*. Ezt liturgikus alkalmakkor használják máig. A tagok rózsafüzérjeiket többféle forrásból szerzik be: boltban vásárolják Szegeden, búcsúban vagy a parókián veszik. Sőt, többen ajándékba kapták. Egy embernek általában egy rózsafüzére van. A férfiaké általában sötétebb színű. Manapság kedvelik a foszforeszkáló rózsafüzért, mert azt a sötétben is megtalálják. Vásárlás után *felszenteltetik* a rózsafüzért, hogy az *kegytárgy legyen. Áldást kell rá kérni, mert különben az csak egy faragott kép*. Amikor a titkokat kicserélik, a megkapott új titkot megcsókolják (SZENTA, Király József gyűjtése, 1999). Algyón a rózsafüzér tárgyat *szentolvasónak* nevezik. Anyaga, színe nem lényeges. Általában eltemetik a gazdájával (Herczeg Andrásné közlése, 1995). Eleken a rózsafüzért keresztelési ajándékba kapják. Üzletben is szoktak venni, s a pappal megszenteltetik (SZENTA, Kiss Bernadett gyűjtése, 1998). A hódmezővásárhelyiek vásárolt *rózsafüzereiket* mindig megszenteltetik a pappal. Sokukkal el is temetik. De öröklődhet is a rózsafüzér. Némelyik tagnak egész kis gyűjteménye van *olvasóból*. A rózsafüzér anyaga változatos: újabban üveg vagy műanyag, de emlékeznek szentjános kenyérfa magjából, olajbogyó csíkos magjából, meggymagból, barackmagból faragott olvasóra is. Az idősebbeknek sötétebb színű, a fiatalabbak világosabb. Akinek több színes olvasója van, az a liturgikus színeknek megfelelően használhatja őket: nagyböjtben a lilát, húsvétkor és karácsonykor a fehérét, mert a fehér és az arany az öröm színe. Temetéseken fekete olvasót morzsolnak. A színeknek tehát van jelentősége, és ismerik is azt (SZENTA, Balog Emese gyűjtése, 2003. és Oláh Zsanett gyűjtése, 2005). Csépan Gyertyaszentelő Boldogasszony napján a gyertyával együtt szenteltettek szentolvasót is, amit rátekertek a gyertyára (Barna 1982 II: 378). A csépai Jakab-napi búcsú alkalmával (július 25.) kirakodó árusoknál lehetett rózsafüzért, szentképeket, imakönyvet, szenteltvíztartót vásárolni (Barna 1982 II: 390).

Csanádpalotán az olvasót vagy rózsafüzért kegytárgykereskedésekben szerzik be. Anyaga változatos: fa, gyöngy, üveg, csont, s a gyerekek részére műanyag. Az igényesebbek ezüst, csont vagy gyöngy rózsafüzért választanak. Egyszínű olvasót szeretnek, de a színeknek nincs számukra

jelentősége. A megvásárolt olvasót *felszenteltetik*. A társulat birtokában van még egy koszorú, amit egykor halott mellett használtak, de alkalmazását az egyik pap megtiltotta. Vannak lobogók: négy nagyméretű és négy kisméretű fehér, hímzett lobogó. Mindegyik egy-egy szimbólumot jelenít meg: Mária Szíve, Jézus Szíve, Oltáriszentség, bárány, virág. A körmenetekben a kisebb fehér lobogókat használják. Régebről emlékeznek fekete, halványzöld Máriás zászlóra is (SZENTA, Sándor Barbara gyűjtése, 1998). A deszki (v. Torontál m., ma Csongrád m.) gyakorlat szerint ajándékba kapják, öröklő, ritkábban vásárolják. Megszentelni nem kell őket. Anyaguk sokféle lehet: gyöngyház, műanyag, Színe sokféle lehet: fehér, fekete, kék, rózsaszín. Az idősebbek általában a sötétebbet, a fiatalabbak a világos színűt szeretik. A titkok imádkozásának megvan az időszaka: karácsony tájékán az örvendetes, nagyböjtnben a fájdalmas, húsvét idején pedig a dicsőséges olvasót mondják. Karácsonykor végzik a szálláskeresés szokását. A befolyt tagsági díjból lobogót vásárolhattak, amelyen feltüntették, hogy a rózsafüzér társulat adománya (SZENTA, Felföldi Edit gyűjtése, 2002). Domaszéken az olvasó kedvelt ajándék is, amit használat előtt mindig megszenteltetnek (SZENTA, Csikesz Orsolya gyűjtése, 2005).

A békéscsabai gyakorlatban a legtöbb rózsafüzér fehér színű. De vannak, akik a fájdalmas titkokat feketével, a dicsőségeset fehérrel, az örvendetest pedig színessel imádkozzák. Az olvasó bármilyen anyagból készülhet: fa, fém, műanyag, gyöngy, üveg. A természetes anyagból készültet szeretik legjobban. Az időseknél az üveg gyakori, a színesebbek pedig a fiataloknál. Búcsúkon vagy kegytárgyboltban szerzik be, többen örökölték is. A pap mindig megáldotta az új olvasót, akkor „Istennek ajánlják, lefoglalják Isten javára”. Titokcserét általában szombaton, mert jobban ráérnek ekkor, és a társulati vezető lakásában végzik. A békéscsabaiak társulati életében fontos helyet foglal el a körmeneti kereszt és zászló, s van tíz fáklájuk is. Tagsági könyvük van (SZENTA, Pauló Márta gyűjtése, 2002).

Mezőtúron általában búcsújáró helyeken szerzik be a rózsafüzért és megszenteltetik, mert úgy hathatósabb lesz a rajta végzett imádság. Színének nem tulajdonítanak jelentőséget. Anyaga változatos: gyöngy, műanyag, fa. Nemenként sincs eltérés a színek, anyagok között. Egykor fáklájuk is volt, amit ma is használ a templom, de már nem kötődik szorosán a rózsafüzér társulathoz. A titokcserét a templomban bonyolítják le minden első vasárnap. A betegekhez külön elviszik (SZENTA, Pauló Márta gyűjtése, 2002). Endrődön a nőknek és a fiatalabbaknak inkább

világos színű olvasójuk van, a férfiaknak és az öregeknek sötétebb. Legnépszerűbb a fa olvasó. *De a régiek közül sokaknak nem is volt olvasójuk, búzaszemeket vagy kavicsokat számláltak imádkozás közben.* Az olvasót gyakran eltemetik a halottal (SZENTA, Somogyi Judit gyűjtése, 2005).

Csőlyospáloson a fiatalok világosabb, az idősebbek sötétebb színű olvasókat használtak. Búcsúban, vásárban a helyi lelkész vesz nagyobb tételben, s tőle lehet vásárolni. Az olvasót vásárlás után mindig megszentelik, mert a *megszentelés növeli a hatását.* Titokcsere, azaz kisméretű képek cseréje formájában, minden hónap első vasárnapján történik. A társulati tagok aktívan bekapcsolódnak az egyházközség életébe sok-sok apró tettel: Úrnapiján ők készítik a sátrakat, karácsonykor templomot díszítenek (SZENTA, Fodor Ferenc gyűjtése, 1997). Rózsafüzérét mindenki maga vásárolj a Kiskunfélegyházán. Az új rózsafüzért meg kellett szenteltetni. A hagyományos formájú ötször tíz szemes olvasó mellett használtak hétszer hét szemest is. Ezzel végezték a lourdes-i ájtatosságot, s Mária hét bánata és öröme rózsafüzérét is. Az igazi olvasó fekete szemű, vagy gyöngyház színű, de azok mindig drágák voltak (SZENTA Nagy Ágnes gyűjtése, 2003). Hetényegyházán a rózsafüzért búcsúkon, vagy Kecskeméten a kegytárgyboltban szerzik be. Nem mindenki szentelteti meg. A hagyományos füzér formájú mellett ismernek gyűrű és lánc formájú rózsafüzért is (SZENTA, Labancz Edit gyűjtése, 2002). A *rózsafüzért* vagy *olvasót* búcsúban vagy kegytárgyboltokban szerzik be a bátyaiak. Valamikor a pap évente egyszer megszentelte a rózsafüzéreket, ma azt mondják, hogy egy rózsafüzér imádság elmondásával megszentelődik. Úgy tudják, volt jelentősége az olvasók színeinek: örvendetes – fehér, a fájdalmas – kék, a dicsőséges olvasó pedig piros vagy rózsaszín. Anyaga változó: fa, gyöngy, műanyag. A fiatalabbak a világosabb, az idősek a sötét színeket szeretik jobban (SZENTA, Csanádi Ildikó gyűjtése, 2003). A kiskunhalasi Rózsafüzér Társulatnak régebben csipke, ma kék-fehér anyagból varrott zászlója van, egyik oldalán Jézus Szíve, másik oldalán a Fájdalmas Szűzanya képével. Ezt minden körmenetben hordozzák. Régen csak fa rózsafüzért használtak, ma már soknak van műanyag olvasója is. A különböző korosztályok más-más színű rózsafüzért használnak. Az életkor előrehaladtával sötétedik a színük. Bárhol szerezzék is be őket, mindig meg kell áldatni. Az örvendetes titkokat a fehér, a fájdalmast a piros, a dicsőséges titkokat pedig az aranyszín jelképezi. A rózsafüzért gyakran eltemetik gazdájával (SZENTA, Sinka Ildikó gyűjtése, 1997). Mélykúton a rózsafüzér mellett ujjakon is számolhatják

az elvégzett imákat. Azt mondják, aki így tesz, annak ujjai halála után nem merevednek meg. A rózsafüzért búcsún veszik vagy öröklik. Vásárlás után feltétlenül megszenteltetik. Többféle anyagból készülhet: fa, gyöngyház, ezek a legkedveltebbek. Az idősebbek leginkább fekete, barna, szürke és fehér rózsafüzért használnak. A férfiak inkább barnát és feketét, a nők szürkét és fehérét. A fiatalok kisebb méretű, fehér és színes rózsafüzért szeretnek. Az olvasót rendszerint eltemetik a halottal (SZENTA, Békési Bernadett gyűjtése, 1998). Bajaszentistvánban úgy tartják, hogy *rózsafüzér* vagy *szentkép* legnagyobb emlék egy-egy búcsújáró helyről. Számukra a legfontosabb alkalom Baja-Vodica Kisasszony-napi búcsúja. A rózsafüzért vásárlás után megszenteltetik. A pap a mise végén felszólítja a híveket, hogy a vásárolt ajándékokat tartsák fel, s akkor megáldja őket. Úgy tudják, hogy a szentelt rózsafüzérrel mondott ima érvényesebb, mint a szenteletlennel. Az olvasó anyagának és színének nem tulajdonítanak különösebb jelentőséget. Úgy gondolják azonban, hogy a fából készült rózsafüzérnek nagyobb ereje van, mert Jézus is keresztfán halt meg. Mégis egyre terjednek az üveg és műanyag rózsafüzérek. A színek közül a kéket a Szűzanya rózsafüzérének mondják, a piros Krisztus véreire emlékezteti őket. A leggyakoribb a fekete színű olvasó (SZENTA, Papp Bernadett gyűjtése, 1998). Kalocsán a társulati tagok mindegyikének több rózsafüzére van. Általában búcsún szerzik be, de nemrég meghalt papjuk Fatimából és Jeruzsálemből is hozott nekik. Búcsús útról hozhattak Međugorjéból. Az új rózsafüzért feltétlenül meg kell szenteltetni, mert az Úr úgy „fokozottabban” meghallgatja a vele imádkozó embert. Régebben azt tartották, hogy a *fakeresztes olvasó* értékesebb. Ma praktikusnak tartják a műanyag szemes, fonal szálás füzért, mert a fémkapocs szemei könnyen kikapcsolódhatnak. Mind a férfiak, mind a nők a sötét színű olvasókat kedvelik. A sükösdi látóasszonynál kapható ötszínű piros, sárga, zöld, kék, fehér műanyag rózsafüzér a helyi értelmezés szerint az öt földrészt szimbolizálja.

A nőtincsiek olvasóikat Gyertyaszentelőkor szenteltetik meg, rátekerve a gyertyára. Az idősebbek a sötétebb, a fiatalok a világosabbat szeretik. A fehér szín az örvendetes, a piros a fájdalmas, a sárga pedig a dicsőséges titkokat jelképezi. A rózsafüzér sokféle anyagból készülhet. Újabban kedvelik az üveg olvasókat (SZENTA, Karácsony Molnár Erika gyűjtése, 1996). A vecsésiek nem szenteltetik meg olvasóikat, mert papjuk szerint „az imádság majd megszenteli” (SZENTA, Rezessy Dorottya gyűjtése, 1998).

A temerini templomban vannak Szűz Mária lobogók, amelyeket körmenetkor vagy búcsújáráskor Dorozzlóra használtak (SZENTA, Ivánovics Tünde gyűjtése, 2002). Völgyesen (Bács-Bodrog m.) régebben *olvasónak*, ma inkább *rózsafüzérnek* nevezik az imaszámláló tárgyat. Zarándokút során vagy plébániákon vásárolják. Mindig megszenteltetik. Ritkán öröklik, hiszen halottaikkal eltemetik. Anyaga, színe nem fontos. Idősebbek a sötétebb színűeket, a fiatalok a világosabb színűt kedvelik. Első áldozásra és bérmlásra legtöbbször rózsafüzért szoktak ajándékozni, rózsaszínűt és kéket (Raj Rozália gyűjtése, 1993). A szabadkaiak a rózsafüzért vagy olvasót kegytárgyüzletben vásárolták meg helyben, vagy búcsúknban, plébániákon. Meg kell áldatni az új olvasókat. A színeknek nincs jelentősége szerintük az öt tizedes olvasó esetében. Az idősebbek a sötétebb színűt, a fiatalok a világosat szeretik. Vannak sajátos olvasók: Szent Rita 24 szemes rózsafüzére piros gyöngyökből áll, s a kereszt helyén egy érem van. Szent Antal rózsafüzére 13 szemes és fehér. Jézus Szíve olvasója pedig 3 tizedes és piros színű ez is. Anyaga lehet fa, gyöngy, ezüst, arany, „szentjános mag”, azaz koronafa magja, Máriakönnye szeme, azaz egy fa termése, amit Zomborban a karmelita kolostorban árulnak, üveg, műanyag. Legszebbnek a fából készült olvasót tartják (Raj Rozália gyűjtése, 1993).

Kerecsenden azt mondják, az örvendetes titkok színe a fehér, a dicsőségesé világoskék és bordó, a fájdalmasé fekete. Ma műanyag olvasókat használnak elsősorban. Vásárlás után megszenteltetik. A rózsafüzér imádkozásának heti rendjébe már beleszótték a II. János Pál pápa által javasolt *világosság olvasóját* is: vasárnap a feltámadás emléknapja, ezért a dicsőséges titkokat végzik, hétfőn az örvendetéseket a három őrzőangyalért, kedden a fájdalmas, szerdán a dicsőséges, csütörtökön a világosság rózsafüzérét imádkozzák, pénteken, a megfeszítés napján ismét a fájdalmas titkokat, szombaton, Szűzanya napján pedig az örvendetést. Az imádságot többnyire esténként, egyedül, ritkábban a család körében mondják. Októberben részt vesznek a templomi rózsafüzér ájtatosságokon (SZENTA, Zsolnay László gyűjtése, 2005). Jászágón a rózsafüzér társulatnak van két lobogója, fáklyája, körmeneti keresztje és énekes könyve. Az egyik bokoranyának három olvasója van, egy fehér, egy bordó és egy fekete. A feketét nagybőjtben és temetésen használja, mert mindig meghívják temetésre imádkozni (saját gyűjtés, 1993). A gyöngyöstarjáni menyasszony és vőlegény rózsafüzért tart a kezében az esküvőre menet (P. Fehér Máttyás: Rózsafüzéres népszokások. *Rózsafüzér Királynéja*. 1943. júl.).

Győrzámolyban a rózsafüzért szent helyen, búcsújáró helyen vagy Győrben a kegytárgyárusnál veszik. A legtöbb fából van. Újabban műanyagból is készül, foszforeszkál. Több színben árulják: fekete, fehér, kék, rózsaszín, a színeknek nem tulajdonítanak jelentőséget. Eltemetik a halottal (Tekei Erika és Lajos Katalin gyűjtése, 1993). Mecserén 1950 előtt még minden háznál volt az ajtó mellett szenteltvíztartó, melyen egy rózsafüzér függött mindig. Az *olvasó* általában öröklődött a családban. Az 1940–1950-es években a lányok bérnélkor kaptak egy fehér rózsafüzért. A rózsafüzért szent helyek látogatásakor vásárolták, mert ott megszenteltnek számított. A fiatal lányok olvasója fehér és kék színű volt, az idősebb nők és férfiak a barna és a fekete színű olvasót szerették. A fehér és kék mindig üveggyöngyből, a barna és fekete fából készült. Legbecesebb a szantálfából készült olvasó volt. A nők mindig vitték magukkal a templomba, a férfiak közül csak azok, akik valamilyen fogadalmat tettek (például ha hazajön a háborúból, ha felépül a betegségéből). Még ma is általános, hogy nőkkel és férfiakkal egyaránt eltemetik kedves rózsafüzérért. A társulatnak egykor volt templomi zászlója, amit körmenetek alatt használtak. Ez tönkrement, nem pótolták. Egy oltárterítő viszont emlékeztet a társulatra: „Ave Maria Mater Dolorosa” felirattal a mellékoltárnál (SZENTA, Gerháth Györgyi gyűjtése, 2002). Újabban a rózsafüzért a plébánián veszik meg. Vagy búcsújáró helyről hozzák. Régebben szegény asszonyok, vagy apácák foglalkoztak rózsafüzérkészítéssel, s házról-házra járva árulták. A cseszegtomaji falusi asszonyok maguknál hordják a rózsafüzért. Elvetik a Máriakönnyt, a ledicsemagot, mint a kukoricát. Ennek termését cérnára fűzik, vagy újabban Keszthelyre adják, hogy ott drótra felfűzzék (Vajkai 1939: 200).

A háború után még kolduló apácák is árultak. A vásárolt rózsafüzért meg kell szenteltetni. A rózsafüzér színeinek nem tulajdonítanak jelentőséget. Legfeljebb annyit, hogy a fiatalok a világosabbat, az idősek a sötétebbet szeretik. Az apácák csinálták szentjánoskenyérmagból, más fából, műanyagból. *Volt még ezüstből is nagyuraknak* (SZENTA, Mészáros Veronika gyűjtése, 1997). Zalaegerszegen a rózsafüzért kegytárgyboltban vásárolják. Ritkábban családban öröklődik, hiszen gyakran eltemetik a gazdájával. Vásárlás után a pappal megáldatják, hogy *imáik eredmények legyenek. Az áldás azt is jelzi, hogy közösségi tárgyról van szó.* A rózsafüzér jellemző és kedvelt színei: fehér, piros, rózsaszín, kék, barna és fekete. Anyaga műanyag, fa, borostyán, üveggyöngy (SZENTA, Kecskés Orsolya gyűjtése, 2002). A mecseri rózsafüzéreknek külön zászlaja is

van a templomban. Készítési ideje ismeretlen, 1990-ben felújították. Ezt a zászlót a húsvéti feltámadási körmenetben mindig viszik. Ezen a körmeneten lányok vitték a Mária-szobrot (SZENTA, Csemesz Péter gyűjtése, 2004). Egyes társulati asszonyoknak Szekszárdon van 13 szemes, piros színű rózsafüzére, ezt Szent Filoména rózsafüzérének nevezik (SZENTA, Eröss Edina gyűjtése, 2003). Ezen kívül ismernek és használnak még Szent Rita-olvasót, keresztúti olvasót. Több társulati tagnak nemcsak egy rózsafüzére van, hanem több is. Használnak rózsafüzérgyűrűt is. De ha egyik eszköz sincs kéznél, akkor ujjakon számolják az Üdvözlégyeket. Szekszárdon általában eltemetik a rózsafüzért használójával (SZENTA, Binder Borbála gyűjtése, 2005). A második világháború éveiben néhány Veszprém megyei faluban bevezették, hogy *minden katonasághoz bevonuló legénynek rózsafüzért ad emlékül szíve választottja, hogy még a katonáélet ezer veszélyében se feledkezzék meg róla* (n. n. Rózsafüzéres szokások. *Rózsafüzér Királynéja LVIII.* (1) 1942. jan.).

Buzitán (Abaúj m.) a tárgy neve *rózsafüzér* vagy *olvasó*. Különböző méretűek vannak, s attól függően, hogy hány szakaszra osztottak, beszélnek hét táblás, három táblás, egy táblás olvasóról. Az olvasót a kassai kegytárgyüzlethől vették valamikor, majd magyarországi búcsúk kegytárgyarusaitól. A fiatalabbak világosabb, az idősebbek a sötétebb színűt kedvelik. Az 1960-as évekig a lányok templomba menet a rózsafüzért az imakönyvvel, keszkenővel és egy szál rózsával együtt vitték. A háborúba induló fiúk pedig anyjuktól, kedvesüktől kaphattak rózsafüzért (Kmeczko 1987). Szirénfalván (Ung m.) a rózsafüzér színe generációk szerint eltérő: a fiatalok a fehéret és a világos színűt szeretik, az idősebbek pedig a sötétet, feketét. Az újonnan vett olvasót megáldja a pap, mert *így könnyebben meghallgatásra találunk Istennél*. A rózsafüzér titkoknak is megfelel egy-egy szín. Az örvendetesnek a fehér, a fájdalmasnak a piros, a dicsőségesnek a sárga. Ezt az ájtatosság utáni énekük is kifejezi:

*Fehér, piros, sárga rózsza
koszorúba van már fonva.
Vedd kedvesen anyánk, neked készítettük,
szívünk érzelmével teli küldjük.* (Tokár Péter, saját gyűjtés, 1994)

Krasznabélteken (Szatmár m.) használt rózsafüzérek barnák, fehérek. Színeinek nincs jelentősége. Általában eltemetik a halottal. Készülhet

műanyagból, fából és szentjánoskenyér terméséből (Tekei Erika és Lajos Katalin gyűjtése, 1994). A Kolozs megyei Bácsan az olvasót a templomban veszik, vagy búcsúban vásárolják. Megszenteltetik. Anyagát, színét mellékesnek tartják (SZENTA, Szűcs Norbert gyűjtése, 1998). Székelyhodoson (Maros m.) a rózsafüzért általában búcsúkon vagy a plébánián vásárolják. Az a hiedelem fűződik a rózsafüzérhez, hogy aki az ujjait használva mondja az olvasót, annak nem merednek meg halálakor. A rózsafüzér bármilyen színű lehet. Anyaga fa, műanyag, gyöngy és *annak a fajfajtának a magja, amelyből Krisztus koronája készült*. A fiatalok fehér, kék vagy gyöngyház rózsafüzért használnak, az idősebbek barnát és feketét. Az olvasót általában eltemetik tulajdonosával (SZENTA, Szabó Enikő gyűjtése, 1994). *Rózsafüzérnek és olvasónak* is mondják a tárgyat Csíkszentdomokoson. Árulják a plébánián és a búcsún is. Nem öröklik, mert ha meghal valaki, a rózsafüzért ráteszik a kezére, hogy vigye magával. Az új olvasót megáldatják. Az idősek a feketét jobban szeretik, a fiatalok inkább fehéret vesznek. Valamikor Gyulafehérváron csinálták az olvasót *valamilyen magból*. Újabban Rómából hoznak „világító” rózsafüzéreket. *Nem az a fontos, milyen rózsafüzér van a kezünkben, hanem az, milyen szívvel imádkozunk* (Balázs Lajos gyűjtése, 1993–1994). Országszerte eléggé általános, hogy a csecsemő gonosztól megvédése érdekében a pólyára, kiságyra olvasót, imakönyvet, szentképet helyeznek. Ezt máig gyakorolják Csíkszentdomokoson (Balázs 1999: 289–291). Az *olvasót* a csíkszentmártoniak búcsúban, vásárban szerezhetik be, de kapnak az egyháztól is például első áldozáskor a gyerekek, esküvőn a fiatal pár. Az olvasó tehát fontos emléktárgy is az érintettek számára. Amit a búcsún vásárolnak, főleg ha Csíksomlyón, azt nem szenteltetik meg, mert az a misén való jelenlététől már megszentelődött. Legértékesebb az olyan olvasó, amelyiket a Szűz Mária lábaihoz érintették a csíksomlyói búcsún. Olvasót ajándékozni ünnepélyes gesztus, megbecsült hagyomány. Az olvasó színének és anyagának nem tulajdonítanak nagy jelentőséget, azzal nem is foglalkoznak. A színekben legfeljebb az általánosnak mondható fiatal – világos, idős – sötét szín kapcsolatát figyelhetjük meg. Ha az olvasó régi, kopottas, az növeli a presztízsét és hatékonyságát, mert hiszen nagyon sokat imádkozhattak már rajta.

Feltételezik, hogy gyulafehérvári kispapok készítik az olvasót, mert el sem tudják képzelni, hogy az világi és profit orientált üzemből készüljön. A halottal eltemetik rózsafüzérét. A csíkszentmártoni társulat *fejedelem asszonyának* van egy speciális rózsafüzére, a *Mária-olvasója*, amely hét

táblás (= hét szemes). Ezt csak kivételes alkalomkor használják: titokcsere estéjén, ha beteghez hívják őket imádkozni, halálesetnél (Erdélyi Zoltán gyűjtése, 1994). Esztelneken (Háromszék m.) rózsafüzért leginkább a falu kolostorában élő ferencesektől kapnak. Az elsőt már első áldozáskor. Az új rózsafüzért, ha valahol veszik, megszenteltetik. A barátoktól kapottat, a Csíksomlyóról hozottat nem. A rózsafüzér színének és anyagának nem tulajdonítanak jelentőséget. Különös becse van az esztelneki barátok által készített *Mária könnycseppje rózsafüzér*nek. Ennek a szemei hosszúak-sak. Első rózsafüzérüket az első áldozáskor kapják a gyerekek. Valószínűleg gledicsiamagból készültek (Erdélyi Zoltán gyűjtése, 1994).

A csíkiaknak kedvelt imádsága a rózsafüzér. A nagyanyák már kicsiny unokájukat is megtanítják imádkozására. „Olvasóul cérnára fűzött boróka vagy a tíz ujjuk szolgált. A szülők széna- és kévehordáskor a szekér után ballagva a kezükről mondták az olvasót” (Székely é.n.). Temesváron megszenteltetik az új olvasót, a színnek és az anyagnak nem tulajdonítanak jelentőséget (SZENTA, Kovács Imola gyűjtése, 1996).

A rózsafüzér helyet kapott és kap a búcsújárás során nemcsak mint úti imádság, a pihenőhelyek, illetőleg a zarándokhely áhítatának legfontosabb imádsága, hanem mint fogadalmi tárgy, offer is, amit a zarándokok imameghallgatásuk utáni köszönetük jeleként a szent helynek följánlottak, illetve följánlanak. Nagy mennyiségű rózsafüzért lehet látni például Nagyszombatban, a Szent Miklós-templomban az Áldó Szűzanya kegyképeinek kápolnájában (Bálint–Barna 1994: színes tábla). Ennél még fontosabb, hogy a rózsafüzért máig szeretik a népek a kegyhelyen megvásárolni, ott megáldatni, vagy eleve megszenteltnek tartják. A szentolvasó így tehát egyik fontos búcsúfiánk (Bálint–Barna 1994: 267–282). Jánosi Gyula hangsúlyozza, hogy a búcsúvásárok egykor a kegytárgyak árusításából fejlődtek ki (Jánosi 1939: 5).

A csíkszentdomokosi Rózsafüzér Társulatoknak külön edénykészleteik vannak. Csíkszentdomokoson az adatközlők emlékezete szerint az 1950-es évektől kezdve vannak közös edényeik a Rózsafüzér Társulatoknak. Eleinte cseréptálakból és fakanalakból állt mindössze a készlet, de napjainkra olyan méretű és választékú lett ez, hogy egyetlen társulat rendelkezik 200-300 személyes közösségi ünnepi étkezéshez szükséges főző és tálaló edényekkel. Újabban padokkal és asztalokkal is. Több társulatban is az edények béréből újítták, bővítették a készletet. Máshol külön gyűjtést szerveztek ennek érdekében. A társulati tagoknak ezeknek a tárgyaknak

a használata ingyenes, másoknak fizetnie kell ezekért. A társulatoknak külön temetkezési kellékek is vannak (gyertyatartók, ravatali díszlepedők, stb.). Külön lobogóval, körmeneti kereszttel nem rendelkeznek a Rózsafüzér Társulatok. Egyetlen olyan társulat van Csíkszentdomokoson, amely rendelkezik nagy, 150 szemes rózsafüzérrel. A néprajzi szakirodalomban eddigi ismereteim szerint egyedül Pozsony Ferenc tudósít olyan temetkezési egyletekről, nőegyletekről, sőt kimondottan edénytársulatokról, amelyeknek közös edénykészletei, padjai, asztalai vannak. A hajdani királyföldi magyar nyelvterületen, illetve a Szászfölddel szomszédos magyar falvakban (Homoród, Kis-Küküllő vidéke) szász hatásra terjedtek el ezek az intézmények a 20. század folyamán (Pozsony 1998: 29–36).

A 20. század második felében dokumentáltan nagyon népszerűvé váltak a különböző formájú rózsafüzérek, szentolvasók. A hagyományos láncra fűzött gyöngysor mellett az új lelkeségi mozgalmakkal, valamint klerikusok: papok, szerzetes papok, szerzetes nők körében népszerűvé vált a gyűrű rózsafüzér, amelyet különböző méretben, különböző anyagokból és eltérő igényességgel készítenek. Ennek használata az imádkozás intimitását is nyújthatja (vö. Jánossy 2004: 143).

A rózsafüzér mint apotropéikus eszköz

A megszentelt rózsafüzért szentelmény volta miatt amulettként is használták és használhatják. Ez a mágikus szerepe a katolikusok gondolkodásában és vallásgyakorlásában általában nagyon hangsúlyos. Gonoszt távoltartó, gonoszűző szerepe a születéstől a halálig végigkíséri az egyént. Kutatásunknak nem volt hangsúlyos része, hogy a rózsafüzért vagy olvasót mágikus funkcióiban is részletesen vizsgáljuk, értelmezzük. Azt mondhatjuk, hogy a magyar néprajzi irodalom nagyon sok ide vonatkozó adatot tartalmaz, amelyek összegyűjtése kétségkívül hasznos lenne egy alkalommal. Az alábbiakban mi csak saját egy-két korábbi írásunkból válogattunk, illetőleg összefoglalóan idézzük a *Magyar Néprajzi Lexikon* olvasó címszavát.

Ilyen funkcióban első említésével egy 18. századi boszorkányper adatai között találkozunk. Az 1744. évi váci perben az egyik tanú azt vallotta, hogy gyermeke szoptatása közben a boszorkány nyomása ellen „azonnal az olvasót az nyakában vetvén az ágyára ment” (Schram 1983: 473). A

19–20. század néprajzi gyűjtéseinek hasonló adatait Szendrey Ákos foglalta össze a magyar néphit boszorkányáról szóló könyvében. Adatait a rontás elleni védekezés eszközei között, a tömjén és a szentelt kréta felhasználása mellett említi. Adatai átfogják a Kárpát-medence egész területét (Szendrey 1986).

Újszentmargitán, ha a szobaajtó kilincseré olvasót akasztanak, a boszorkány nem tud bemenni a szobába (Barna 1979: 26). Hogy a boszorkány a házba be ne mehessen, olvasót csavargatnak a kilincsré Besenyőtelken is (Berze Nagy 1910: 28). Békésben és Szendrőn az újszülött nyakára olvasót kötnek, s ott hagyják a keresztelésig, hogy a gonoszok el ne váltsák. Borsodban, Göcsejben és Bács megyében a keresztelőre menet az olvasót a pólyába dugják, s az anya avatásáig ott hagyják. Az újszülött párnájának kötőszalagjára olvasót kötnek Nógrád megyében, így el lehet kerülni a kicserélést (Mátrainé Varga 1910: 116). Göcsejben a beszélni nem akaró gyereket újhold vasárnapján olvasóval vezetik át az úton, hogy megszólaljon. Karácsonykor az abrosz alá egy szelet kenyeret tesznek, melléje egy szent olvasót és pénzzel teli bugyellárist, hogy „mindezekben egész évben bővelkedhessenek” (Gönczi 1895: 334). Besenyőtelken esténként olvasót csavarnak a kilincsré, hogy a boszorkány meg ne nyomja a bent alvókat. Ugyancsak Göcsejben a forgószelebe olvasót dobnak, hogy elűzzék a benne táncoló boszorkányt. Ugyaninnen feljegyzett adat szerint a vadászok olvasószemmel lőnek a boszorkányra. A Baranya megyei Darázson (ma Dráž, Horvátország) a boszorkányt leső ember a keresztúton olvasóval köti körül a lucaszékét védekezésül. Szendrey adatainak más része az ország különböző pontjairól a halott kezére csavart rózsafüzéért említi.

Szendrey Ákos szerint a boszorkány ellen rózsafüzérrel való védekezés „nyugatról került át hozzánk, s a XVI. század végétől használatos”. Általánosságban utal a rózsafüzér felhasználásnak német párhuzamaira valószínűleg a német babonaszótár alapján (Szendrey 1986: 321–322). A rózsafüzérhez „kapcsolódó hiedelmek bizonyára a tárggyal együtt kerültek át hozzánk és terjedtek el” (Szendrey 1986: 322).

Ez utóbbi megállapítása Szendrey Ákosnak valószínűleg igaz lehet. Ám itt nem is annyira terjedési irányokra kell figyelniünk, hanem a keresztény szentelmények hasonló funkciójú felhasználására, s itt a rózsafüzér, az olvasó mellett még sok más szentelt tárgyat felemlíthetünk. Másrészt a szentelmények használata jelzi a vallásos és a mágikus gondolkodás széles érintkezési felületét mind a múltban, mind pedig a jelenben. A rózsafü-

zér fentebb említett használata ugyanis mind a gonosz lelkek, ártó erők távoltartására, s az ember védelmére máig megfigyelhető. A német hagyományban apotropeikonként gyakran használják a rózsafüzért. Főleg kísértetek ellen, akik felé ha dobják a rózsafüzért, azok eltűnnek. Ha a ruhaszárításhoz jobb időre van szükség, akkor egy rózsafüzért akasztanak a ruhaszárító kötéltre. A terhesek rontás ellen maguknál hordják. A pólyásgyerekekre teszik, megvédi a gonosztól és ájthatossá teszi őt. S megmenti a lidérctől és a nyomó szellemektől. Gyógyító eszköz is. A halottal a koporsóba is teszik. Egy koporsóból származó segít a fejfájás ellen. A lány, ha szerelmének rózsafüzért ajándékozik, akkor egyre jobban szeretik egymást, mert a rózsafüzér összeköt. Az elvarázsolt kincsre rá kell dobni a rózsafüzért (Hoffmann-Krayer–Bächtold-Stäubli 1935/1936: 786–787).

Tanulságok

Az olvasó vagy rózsafüzér mint tárgy kapcsán összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a sokszínű helyi gyakorlatból kibontakozik egynéhány tendencia.

1. A megvásárolt rózsafüzért általában megáldatják, így nyer szentelményi erőt. Ezt különben a társulati szabályzat elő is írja. Ám másutt ezt a szabályt sajátosan és önkényesen értelmezik, s a rózsafüzért nem szenteltetik meg, különböző okok miatt már megszenteltnek tartják. 2. A szentolvasót általában használójával együtt eltemetik. 3. A rózsafüzér anyag nagyon változatos: természetes magvakból éppen úgy készülhet, mint műanyagokból. 4. A szentolvasó színszimbolikája több helyen ismert, de általában csak másodlagos jelentőséget tulajdonítanak neki. A fiatalok rózsafüzére világos, az időseké sötét. Ebben a tekintetben tehát a rózsafüzéreket a viselet részeként fölfogva azt látjuk, hogy ugyanolyan törvényszerűségek vonatkoznak rájuk, mint általában a viselet színeire az életkor és a színek összekapcsolásánál. Ajándéktárgyként is megjelent.

A rózsafüzér mint tárgy használatának tehát máig élő, változatos, gazdag kultúrája alakult ki.

Szakirodalom

BALÁZS Lajos

1999 *Szeretet fogott el a gyermek iránt. A születés szokásvilága Csíkszentdomokoson*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda.

BÁLINT Sándor – BARNÁ Gábor

1994 *Búcsújáró magyarok*. Szent István Társulat, Budapest

BARNÁ Gábor

1979 *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén*. Akadémiai Kiadó, Budapest

1982 Ünnepi szokások és hiedelmek Csépan. In: Uő (szerk.) *Csépa – tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népéletéből* II. Eger–Szolnok, 363–412.

BERZE NAGY János

1910 Babonák, babonás alakok és szokások Besenyőtelken. *Ethnographia* XXI. 24–30.

GÖNCZI Ferenc

1895 Göcseji népszokások. *Ethnographia* VI. 320–335.

GRÜNN, Helene

1954 *Rosenkränze in Oberösterreich. Die Bestände des Oberösterreichischen Landesmuseums und ihre Zusammenhänge*. Veröffentlichungen des Österreichischen Museums für Volkskunde V. Wien

HOFFMANN-KRAYER, Ernst – BÄCHTOLD-STÄUBLI, Hans (Hrg.)

1935/1936 *Rosenkranz. Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens* VII. Berlin und Leipzig

J[ÁKY] F[erenc]

1885 *Szent Rózsafüzérek könyve, azaz 50 különféle Szent Rózsafüzér elmondására vezérlő útmutatások, amelyeket Jámbor Keresztény Katolikusok számára összegyűjtögetett J. F. O. I.* Kiadja: Bucsánszky Alajos, Pesten.

JÁNOSI Gyula

1939 *Barokk búcsújáróhelyeink táji vonásai*. Pannonhalma.

JÁNOSSY Gábor (szerk.)

2004 *Rózsafüzér-imakönyv. Szentolvasók rövid ismertetéseikkel és ének javaslatokkal*. Stella Maris Alapítvány, Budapest

JÁROLI József

1989 Szakrális néprajzi gyűjtemény Gyulán. *Békési Élet* XXIV. (1) 62–67.

JEKKELFALUSSY József

1885 *Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím- és lakjegyzéke.*

Budapest

KMECZKO Mihály

1987 *Szent Olvasó Testvérület – Rózsafüzér Társulat.* Kassa. Kézirat

MÁTRAINÉ VARGA Rózsa

1910 Adalékok a nógrádmegyei magyarság néphitéhez. *Ethnographia*

XXI. 115–117.

PÁL József

1996 *Ferences harmadik rend Szegeden (1919–1944).* KÉSZ–Magyar egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest

POZSONY Ferenc

1998 *Szól a kakas már. Szász hatás az erdélyi magyar jeles napi szokásokban.*

(Krónika Könyvek). Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

SCHRAM Ferenc

1983 *Magyarországi boszorkány perek 1526–1768.* I. Akadémiai Kiadó,

Budapest

SZÉKELY László

é.n. (1995) *Csíki áhítat. A csíki székelyek vallási néprajza.* Szent István

Társulat, Budapest

SZENDREY Ákos

1986 *A magyar néphit boszorkánya.* Magvető Kiadó, Budapest

ÚJVÁRI Mária

1997 Rózsafüzérek és kereszték. Restaurátori megfigyelések a váci domon-

kos kriptá leletanyagában. In: KORKES Zsuzsa (szerk.): *Kutatások*

Pest megyében. (Pest Megyei Múzeumi Füzetek, 4.) Pest Megyei

Múzeumok Igazgatósága, Szentendre, 213–229.

VAJKAI Aurél

1939 Cserszegtomaj. *Néprajzi Értesítő* XXXI. 170–204.